

Eugeniu COȘERIU

Despre așa-zisa „limbă moldovenească”

E.C. – (sau Eugenio Coseriu, n. 27 iulie 1921, comuna Mihăileni, județul Bălți, azi în Republica Moldova – d. 7 septembrie 2002, Tübingen, Germania) lingvist român din exil, membru de onoare al Academiei Române (din 1991). Este fondatorul primei școli lingvistice din America de Sud și al școlii lingvistice de la Tübingen. Părinte a ceea ce azi se numește lingvistica integrală, Eugeniu Coșeriu este unul dintre cei mai importanți lingviști ai secolului XX, doctor honoris causa a aproape 50 de universități din întreaga lume.

Zic „așa-zisa”, fiindcă o limbă moldovenească diferită de limba română, sau chiar și numai de dialectul dacoromân, pur și simplu nu există; e o himeră creată de o anumită politică etnico-culturală străină, fără nicio bază reală.

1. Din punct de vedere genealogic, limba vorbită de populația băștinașă și majoritară dintre Prut și Nistru – și, în parte, dincolo de Nistru – ține de dialectul dacoromân. Tot ceea ce e caracteristic pentru dacoromână și desparte acest dialect de celelalte dialecte românești e caracteristic și pentru graiul românesc din Basarabia și din Transnistria. Ba mai mult: acest grai nu constituie nici măcar un grai autonom, cu trăsături specifice, în cadrul dacoromânei, cum ar fi, de exemplu, graiul bănățean sau cel maramureșean.

1.1. Din punct de vedere tipologic, graiul „basarabean” ține de tipul lingvistic romanice în realizarea românească a acestuia (adică cu aceleași preferințe în cadrul acestui tip) și de subtipul dacoromân, cu aceeași hipertrofie a determinării și cu aceleași „tendențe”: multe forme „înaintate” în acest sens (ca *uniia*, *alțiia*, *aicea*, *atuncea*, sau chiar *așă-ia*, *atâta-ia*, *acolo-ia*, *aista-ia*) sunt caracteristice și pentru graiul popular și regional din Basarabia.

1.2. Și din punct de vedere „areal”, graiul basarabean e cuprins în aria dacoromână, prezentând aceleași trăsături caracteristice, inclusiv influența maghiară și constituirea limbii comune (la a cărei dezvoltare și fixare au contribuit, încă sub regimul țarist, și o seamă de scriitori și învățați din Basarabia), și, în pofida influențelor străine, n-a fost atras în altă arie ori subarie lingvistică. Rusificarea sistematică (mult mai intensă sub comunism decât sub țarism) a eșuat, în fond, în ceea ce privește limba ca atare. A implicat numai adoptarea limbii ruse pe lângă limba română sau, cel mult, pierderea limbii române și înlocuirea ei cu limba rusă la o seamă de vorbitori: a fost deci o rusificare a multor vorbitori (mai ales dintre cei mai mult sau mai puțin culti), nu propriu-zis o rusificare a limbii, care, în vorbirea populară, și-a păstrat intacte structurile și procedeele esențiale. Rusismele de semantică și sintaxă (calcurile lingvistice), frecvente în vorbirea vorbitorilor bilingvi (care, din lipsă de educație lingvistică românească, nu cunosc în aceeași măsură și cu suficientă diferențiere ambele limbi), sunt totuși și până astăzi numai fapte de interferență, lipsite de orice regularitate; și, din perspectiva limbii române, sunt numai greșeli de limbă – greșeli pe care vorbitorii monolingvi sau practic monolingvi (în particular, țărani) nu le comit, și intelectualii scrupuloși în întrebuintarea limbii le evită –, nu reguli și norme noi integrate în sistemul lingvistic. În fonetică, pronunțarea velară a lui *l*, care se observă la unii vorbitori culti, nu are valoare fonologică și nu e populară; iar palatalizările tipic rusești nici nu se constată în vorbirea autohtonilor. Și rusismele de vocabular, oricât de numeroase ar fi, țin de vastul domeniu al nomenclaturilor „tehnice”, nu de lexicul structurat, și n-au pătruns în vocabularul de bază. Într-un cuvânt, în graiul basarabean autentic, nu se constată niciun fapt comparabil, de exemplu, cu adoptarea aspectului verbal de tip slav în istroromână, cu fonemele δ , γ , θ din aromână ori cu împrumuturile lexicale relativ recente care au pătruns în lexicul structurat și în vocabularul de bază al dialectelor sud-dunărene.

1.3. Susținătorii existenței unei limbi „moldovenești”, confundând criteriul genealogic cu criteriul „areal” și istoria lingvistică cu istoria politică, cred (sau, cel puțin, afirmă) că, independent de importanța influenței rusești „interne”, limba moldovenească s-ar fi despărțit de limba română și ar fi devenit o limbă autonomă printr-un proces

de diferențiere – de divergență pozitivă și negativă –, datorită unei împrejurări istorice externe, anume anexării Basarabiei la imperiul rus, în 1812. Cu alte cuvinte, graiul moldovenesc din Basarabia și graiul, tot moldovenesc, de la vest de Prut, separate politicește, s-ar fi dezvoltat în direcții diferite (unul rămânând moldovenesc și celălalt devenind român), astfel încât frontiera Prutului ar fi devenit cu timpul și o frontieră lingvistică, încă din epoca țaristă.

E o teză lipsită de orice temei, fiindcă:

- a) din punct de vedere lingvistic, graiul basarabean nu s-a despărțit niciodată (și nici până acum) de limba vorbită în dreapta Prutului;
- b) acest grai nu ține numai de graiul „moldovenesc”;
- c) linia Prutului nu reprezintă o frontieră lingvistică (nu există niciun fenomen important de divergență și convergență care să separe graiul basarabean de dacoromâna din dreapta Prutului);
- d) graiurile din dreapta și din stânga Prutului, românești dintotdeauna, se considerau și explicit românești cu mult înainte de anexarea Basarabiei de către ruși.

În realitate, din punct de vedere strict genealogic, graiul basarabean nu reprezintă la niciun nivel o unitate lingvistică autonomă. Nu constituie o limbă, alta decât limba română, nici dialect al limbii române la nivelul celor patru dialecte istorice, nici grai autonom în cadrul dialectului dacoromân, ba chiar nici subgrai autonom în cadrul graiului dacoromân moldovenesc: e numai secțiunea din stânga Prutului a aceluiași sistem de graiuri și subgraiuri pe care-l constatăm în dreapta Prutului. Cum se poate convinge oricine, consultând hărțile din *Atlasul lingvistic român* (care cuprinde și Basarabia întreagă și câteva puncte din Transnistria) și comparându-le cu hărțile din *Atlasul lingvistic moldovenesc*, graiul din nordul și din centrul Basarabiei ține de graiul moldovenesc propriu-zis, care, precum se știe, se întinde și în nordul Transilvaniei (și, în nord, numeroase izoglose unesc graiul basarabean cu toate graiurile din nordul spațiului lingvistic românesc, până în Maramureș), iar graiul din sud ține de graiul muntean, ca și graiul din sudul Moldovei dintre Prut și Carpați (singura deosebire e că în Basarabia limitele între graiul moldovenesc și cel muntean se prezintă ceva mai la sud decât

în dreapta Prutului). Nicio izoglosă esențială nu corespunde liniei Prutului: niciuna nu merge de la nord la sud; toate merg de la vest la est, tăind linia Prutului de-a curmezișul.

Am examinat în această privință hărțile sintetice din *ALRM*. Și rezultatul e următorul: în toate cazurile în care Basarabia constituie o zonă lingvistică continuă (sau practic continuă), această zonă întrece cu mult granițele Basarabiei, cuprinzând o mare parte din teritoriul lingvistic românesc; și, de multe ori, formele respective coincid cu cele din limba comună și literară. De cele mai multe ori însă, Basarabia nu constituie o singură zonă continuă, ci cel puțin două zone, cu forme care se prezintă și în dreapta Prutului, nefiind deci specifice Basarabiei în aceste zone. Și, în anumite cazuri, formele din sud (munteneste!) se prezintă până și dincolo de Nistru (unde corespund, probabil, unei colonizări din sud ori teritoriului episcopiei Proilavei). Formele în același timp generale (cuprinzând toată Basarabia) și specifice (cu limita la Prut) se constată extrem de rar, și numai în vocabular. Numai aproape specific și aproape general e *pleșcat* „chel” (care apare și în Bucovina și pentru care, în sud, apare și *chel*); generale, dar nu cu totul specifice, sunt *lănțuh* – *lănțug* „lanț” (înregistrat și în Bucovina de Nord) și *baistruc* „copil din flori” (înregistrat și în Bucovina și într-un punct din Moldova din dreapta Prutului); specifice, dar nu absolut generale, sunt *grieri* „creieri” și *cleioancă* „mușama”; cu totul specifice și generale (cel puțin după acest atlas) sunt numai *sobor* „catedrală” și *sărnice* „chibrituri”. Și chiar dacă toate aceste forme și alte câteva ar fi generale și totodată specifice, asemenea elemente n-ar putea asigura autonomia graiului basarabean. Cu câteva *cleioance*, cu câteva *sărnice* și cu câțiva *baistruci* nu se face o limbă!

Graiurile din stânga și din dreapta Prutului n-au evoluat deci în direcții diferite, „încă din epoca țaristă”, dat fiind că și pe la 1940 erau, în fond, identice. Prin urmare, teza existenței unei limbi moldovenești diferite de limba română este, atunci când e de bună-credință, o iluzie și o greșală, cel puțin extrem de naivă; iar când e de rea-credință, e o fraudă științifică.

1.4. Dar să admitem că nu e vorba de graiurile populare, ci de limba „cultă” – de limba comună (supradialectală) și literară –, știind că nu e just să se compare la același nivel limba cultă din dreapta

Prutului cu graiurile populare din Basarabia, deși existența unei limbi moldovenești autonome se afirmă tocmai cu privire la aceste graiuri și deși genealogia limbilor și dialectelor nu se stabilește pe baza formelor lor culte, comune sau literare, care sunt un produs ulterior al unităților genealogice. În acest sens, e cel puțin ciudat că stagnarea și împilarea limbii române („moldovenești”) în Basarabia în timpul regimului țarist și dezvoltarea liberă și organică a aceleiași limbi în dreapta Prutului se prezintă ca argumente pentru a susține că ar fi devenit două limbi diferite. Dar aceste argumente implică cel puțin faptul că o limbă „cultă” (comună și literară) exista deja în Basarabia la data anexării acestei părți a Moldovei la imperiul rus.

Într-adevăr, această limbă exista. Era limba care s-a mai predat în unele școli, până ce a fost strict interzisă (pe la 1870), și cea a actelor publice, câte s-au mai scris în limba română în primii ani ai ocupației rusești; și era limba care s-a citit în slujba religioasă până când – tot pe la 1870 – cărțile românești („moldovenești”) au fost scoase din biserici și arse, din ordinul arhiepiscopului rus Pavel. Această limbă era limba română cultă, în acea variantă a ei care se folosea în Moldova, variantă care prezenta, fără îndoială, unele trăsături regionale „moldovenești”, dar prezenta în primul rând toate trăsăturile devenite până atunci românești generale la acest nivel: trăsături proprii tradiției culte moldovenești, dar mai ales trăsături la origine „muntenești”, corespunzătoare tradiției coresiene, consacrate de Biblia moldo-munteană de la București (1688), și de mult generalizate în limba română scrisă. Și această limbă se putea considera și „moldovenească”, dat fiind că se folosea în Moldova, dar se considera în primul rând românească, adică destinată tuturor românilor (pe atunci nimeni nu se gândea că „moldovenesc” s-ar putea afla în opoziție cu „românesc”). Deci nu a „devenit” limbă română de abia după 1812, printr-o ulterioară influență muntenească și prin adoptarea de neologisme latine și occidentale: deja așa-zisa *Cazanie* a lui Varlaam (1643!), prima carte tipărită în Moldova, se intitulează *Carte românească de învățătură* și se adresează întregii „seminții românești”; și numai cu câteva decenii mai târziu, Dosoftei numește limba în care scrie exclusiv „limbă rumânească”.

Să admitem, provizoriu, și că limba cultă ar fi rămas în Basarabia la stadiul de dezvoltare la care ajunsese în 1812. Chiar și în acest caz,

a susține că, din acest motiv, ar fi devenit, împreună cu graiurile populare care-i corespund, altceva decât ceea ce era, adică nu o formă sau o variantă a limbii române literare, ci o nouă limbă romanică, în rând cu italiana, spaniola etc. (ba chiar și cu... româna!), și că deci graiurile identice din stânga și din dreapta Prutului ar ține de două limbi romanice diferite, nu e numai absurd, ci e de-a dreptul ridicol. Și fraudă rămâne fraudă; numai că devine încă mai gravă.

Dar, în realitate, stagnarea limbii culte în Basarabia nici n-a fost totală; și a fost mai mult cantitativă – privind numărul vorbitorilor care o cunoșteau și o cultivau – decât „calitativă” ori structurală. Cărțile românești tipărite în dreapta Prutului au mai circulat mult timp în Basarabia: la început liber și apoi, mai mult sau mai puțin, clandestin; cărți în limba română s-au tipărit până destul de târziu și la Chișinău, mai ales – dar nu exclusiv! – pentru uzul bisericesc; intelectualii din cele două părți ale Moldovei au rămas cât s-a putut în contact între ei; și – lucru încă mai important – modelul ideal de limbă al scriitorilor și intelectualilor basarabeni – atât al celor rămași în Basarabia, de la Stamati la Mateevici, cât și, firește, al celor trecuți „în Țară”, de la Alecu Russo și Donici până la Hasdeu și până la Stere – a fost totdeauna limba cultă și literară din Principate și apoi din România. Și tocmai un basarabean ca Alecu Russo a scris pagini dintre cele mai lucide, mai inteligente și mai cumpătate despre dezvoltarea și cultivarea limbii române comune și literare. Ca să nu mai vorbim de cât a făcut Hasdeu pentru progresul românismului și pentru afirmarea unității limbii românești de pretutindeni. În tot acest timp, nimeni nu se îndoia de identitatea limbii „moldovenești” cu limba română; nici măcar guvernul rus, deși o numea „moldovenească”; altfel nu s-ar fi îngrijit să interzică importul de cărți românești în Basarabia. Tot în epoca țaristă, basarabeanul I. Hâncu (Ghinkulov), în gramatica sa publicată la Petersburg în 1840, numește limba română „valaho-moldavă” (*valachomoldavskij jazyk*) și *romynskij jazyk*, și preferă această ultimă denumire, pe care o consideră mai cuprinzătoare și mai adecvată; iar I. Doncev își intitulează manualul bilingv publicat la Chișinău în 1865 și destinat școlilor din Basarabia („compusă pentru șolele elementare și IV clase gimnasiale”): *Cursulu primitivu de limba rumână [cu litere latine!]* *Nacial'nyj kurs rumynskogo jazyka*. Limba moldovenească „diferită de limba română” e o himeră născocită mult mai târziu, în Transnistria sovietică.

2.1. Dar dacă o limbă moldovenească deosebită de limba română nu a existat și nu există ca rezultat al unui proces „natural” și normal în dezvoltarea istorică a limbilor de cultură, nu s-ar putea construi artificial o asemenea limbă, tot la nivelul limbii culte și literare, și anume pe baza graiurilor populare locale? Lingvistica aplicată cunoaște, în situații speciale, și planificarea rapidă a limbilor comune. S-ar putea, se înțelege, și chiar s-a și putut, cu rezultatele pe care le cunoaștem cu toții: e tocmai ceea ce s-a întreprins în Transnistria sovietică și s-a încercat apoi și în Basarabia, după a doua ocupație rusească, cea comunistă. Dar această întreprindere a fost și rămâne contradictorie din punct de vedere rațional, absurdă și utopică din punct de vedere istoric și practic.

A fost o întreprindere contradictorie fiindcă: a) își propunea să elaboreze o nouă limbă „națională”, adică corespunzătoare identității etnice și tradițiilor poporului „moldovenesc”, dar în același timp deosebită de limba română, și deci necorespunzătoare aceleiași identități etnice și acelorași tradiții; b) aspira la o limbă „populară” (fără neologisme latinești și romanice occidentale, „pe care norodul nu le înțelege”), dar în același timp nepopulară (cu neologisme luate din limba rusă ori create *ad-hoc*, adesea prin procedee neobișnuite în limbile romanice sau chiar contrare normelor acestor limbi); c) preconiza o limbă strict autohtonă (corespunzătoare graiurilor locale) și în același timp exclusivă, ceea ce, cum am văzut, e imposibil, dat fiind că graiurile românești din stânga Prutului nu constituie o unitate lingvistică omogenă, nici unitate delimitabilă față de graiurile din dreapta Prutului.

Din punct de vedere istoric și practic, aceeași întreprindere a fost de la bun început o absurditate, fiindcă poporul „moldovenesc” nu se afla în situația specială a unui popor „nou”, încă lipsit de limbă comună și literară: dispunea de mult, și la acest nivel, de o limbă proprie; anume de limba comună și literară românească. Și sub regimul sovietic, când au vrut să se exprime în limba lor, scriitorii de vază din Republica Moldovenească – de la Druță, Grigore Vieru, Liviu Damian la Matcovschi, Cimpoi, Dabija și atâția alții – au scris pur și simplu în limba română cultă și literară, deși uneori cu justificabile regionalisme. Au optat deci spontan pentru produsul istoric natural, nu pentru surogatul hibrid care li se oferea cu

atâta insistență. Altfel n-ar fi putut corespunde tradițiilor autentice ale limbii culte și ale graiului popular din Basarabia.

În sfârșit, întreprinderea sovietică „moldovenistă” a fost utopică, fiindcă își propunea un scop utopic: acela de a separa „limba moldovenească” de limba română. Scop care nu putea fi niciodată atins. Căci, oricâte rusisme ar fi adoptat și cu oricâte creații *ad-hoc* s-ar fi încărcat, o limbă bazată pe graiurile „moldovenești” și care păstra structurile esențiale ale acestora nu putea fi altceva decât o formă a limbii române; o formă, fără îndoială, aberantă și hibridă, anacronică și absurdă, dar totuși formă a limbii române, ba chiar numai a dialectului dacoromân. Și, firește, nu putea avea niciun efect asupra poziției genealogice a graiurilor populare pe care se baza: nu le putea separa de limba română și, cu atât mai puțin, nu le putea transforma în altă limbă romanică. Un dialect primar al unei limbi istorice se poate într-adevăr despărți printr-un proces de divergență de această limbă și deveni cu timpul o altă limbă istorică autonomă. Dar graiurile „moldovenești”, repet, nu constituie un dialect primar al limbii române și nici măcar un grai autonom în cadrul dialectului dacoromân.

Toate acestea explică și falimentul total al limbii „moldovenești” artificiale în Basarabia. Această limbă a putut fi un timp impusă; dar nu s-a putut impune nici în popor, nici între intelectuali. Dimpotrivă: după nu mulți ani, a fost înlăturată, nu numai datorită luptei deliberate a scriitorilor pentru mijlocul lor firesc de expresie, ci și datorită bunului-simț al vorbitorilor. Și, de îndată ce limba cultă din Basarabia și-a regăsit făgașul ei natural de dezvoltare, norma ideală care s-a impus a fost cea a limbii române comune și literare. În cursul procesului de renaționalizare și de normalizare a limbii culte, care a urmat (și încă nu s-a încheiat), întrebarea pe care, implicit, și-au pus-o vorbitorii conștienți de identitatea lor etnică și culturală în toate cazurile îndoielnice a fost: „Cum se spune în limba română?”, nu: „Cum ar trebui să se spună în limba moldovenească?”. Nu „românismele”, ci rusismele de formă și conținut și creațiile *ad-hoc* au fost (și continuă să fie) eliminate printr-o operație constantă de „selecție naturală”. De pe urma limbii artificiale rămâne, ca o stafie, numai ideea greșită a unei „limbi moldovenești” deosebite de limba română, și numai la răuvoitori și la vorbitorii naivi și contaminați de ideologia sovietică.

2.2. De altfel, utopia „limbii moldovenești” a fost numai manifestarea lingvistică a unei întreprinderi mult mai vaste. Într-adevăr, fraudă științifică nu s-a mărginit și nu se putea mărgini la limbă. Un neadevăr susținut conștient nu poate trăi singur; are nevoie de alte neadevăruri, pe care le și implică.

De la limbă s-a trecut deci la literatură și apoi la toate celelalte forme ale culturii. Se știe la ce aberații s-a ajuns cu privire la literatură într-anumită perioadă a „moldovenismului” sovietic. Numai scriitorii moldoveni dinainte de 1812 au putut fi acceptați fără nicio greutate ca scriitori de limbă „moldovenească” (ce-i drept, „veche”) și deci ca reprezentanți ai tradiției literaturii „moldovenești”. Scriitorii români din alte regiuni – de la cronicarii munteni la Școala Ardeleană și la Caragiale, Coșbuc, Argezi, Goga, Rebreanu etc. – au fost, se înțelege, excluși din această tradiție: ar fi scris în altă limbă (în limba română) și ar fi ținut deci de o literatură „străină” (la Chișinău cărțile românești se găseau, când se găseau, numai la librăria de cărți străine). Probleme speciale se puneau însă cu privire la scriitorii moldoveni „occidentali” de după 1812. Când au încetat moldovenii din dreapta Prutului să fie „moldoveni” și au devenit „români”? În 1812? În 1859, odată cu unirea Principatelor? Ori numai cândva după 1859? După soluția care se dădea acestei false probleme, Negruzzi și Alecsandri au fost, alternativ, „moldoveni”, „români” și „moldo-români”; Eminescu și Creangă, cu precădere „români”; iar scriitorii de mai târziu, exclusiv „români”. Așa s-a ajuns să se pretindă că până și Sadoveanu – fiind scriitor „român” – ar fi trebuit „tradus” în limba moldovenească. Se spune că Sadoveanu ar fi comentat, cu rostirea lui moldavă:

„Audz mișăii! Sî ma traducî pi mini în limba me!”. Și, dacă ar fi fost coerenți, susținătorii „limbii moldovenești” ar fi trebuit să-i considere scriitori de limbă străină și pe toți prozatorii și poeții basarabeni, cel puțin până la 1940 – pe Stamati, Russo, Donici, Hasdeu, Mateevici, Buzdugan, Stere etc. –, fiindcă și aceștia au scris toți, și au vrut să scrie, românește, nu „moldovenește”. Cine ar mai fi rămas atunci în literatura „moldovenească” propriu-zisă?

Tot de la limbă s-a trecut la popoare și la identitatea etnică, istorică și culturală a acestora. Dat fiind că limba „moldovenească” trebuia să fie altă limbă decât limba română, cu atât mai mult trebuia să fie

alte limbi dialectele românești sud-dunărene. Și acestor limbi diferite trebuia să le corespundă, ca entități diferite, popoarele care le vorbesc. Deci nu o singură limbă romanică orientală, limba română, și un singur popor neolatin în Europa dunăreană, ci cinci limbi romanice și, prin urmare, cinci popoare neolatine (mai mult sau mai puțin slavizate): istringoromâni, aromâni, meglenoromâni, „români” (dacoromâni!) și „moldovenii”. Mai ales „români” (inclusiv moldovenii „români” din dreapta Prutului) ar fi trebuit să devină un popor străin și chiar un popor dușman moldovenilor. Așa, între altele, „ocupanții români” ar fi oprimat cultura națională a moldovenilor și ar fi impus în Basarabia, între 1918 și 1940, cultura lor străină și o limbă pe care „norodul nu o înțelegea” (poate norodul ucrainean, rus sau găgăuz, că doar norodul moldovenesc nu putea să nu-și înțeleagă limba). S-a ajuns astfel la binecunoscuta falsificare a întregii istorii, nu numai culturale, ci și politice, a moldovenilor și a tuturor românilor.

Multe din aceste aberații au fost, ce-i drept, retractate sau, cel puțin, nuanțate în literatura științifică de nivel superior. Chiar și utopia lingvistică s-a năruit. Dar convingerile nebuloase pe care le produsese la nivelul ideologiei populare naive au persistat și încă mai persistă. Utopia trece, efectele rămân.

2.3. Acțiunea „moldovenistă” sovietică s-a prezentat totdeauna și explicit ca având în primul rând un scop politic, în aparență, generos și nobil: acela de a afirma și a promova identitatea națională specifică a poporului moldovenesc dintre Prut și Nistru (și de dincolo de Nistru). E adevărat că scopul a fost în primul rând, ba chiar exclusiv, politic. Dar de generozitate, noblețe, naționalitate etc. nu poate fi vorba dacă ținem seama de premisele reale ale acestei acțiuni și de sensul în care ea a înțeles identitatea (anume ca neidentitate). Identitatea unui popor nu se afirmă negându-i-o și suprimându-i-o. Nu se afirmă identitatea poporului „moldovenesc” din stânga Prutului separându-l de tradițiile sale autentice – reprezentate în primul rând de limba pe care o vorbește –, desprinzându-l de unitatea etnică din care face parte, tăindu-i rădăcinile istorice și altoindu-l pe alt trunchi ori în vid. Aceasta nu e afirmare, ci, dimpotrivă, anulare a identității naționale, istorice și culturale a poporului „moldovenesc”: e ceea ce în Republica Moldova se numește, cu un neologism binevenit, „mankurtizare”. Și „mankurtizarea” e genocid etnico-cultural. Din punct

de vedere politic, promovarea unei limbi „moldovenești” deosebite de limba română, cu toate urmările pe care le implică, este deci un delict de genocid etnico-cultural, delict nu mai puțin grav decât genocidul rasial, chiar dacă nu implică eliminarea fizică a vorbitorilor, ci numai anularea identității și memoriei lor istorice.

3. Ni se spune însă că, cel puțin pentru o parte din „moldovenești”, problema limbii nu s-ar mai pune în acești termeni, ci numai ca o chestiune de nume: se știe și se recunoaște că limba română și limba moldovenească sunt una și aceeași limbă și se propune numai să se numească cu două nume diferite („română” în România, „moldovenească” în Republica Moldova).

Dar și această versiune „discretă” e lipsită de fundament. Limba română n-a fost niciodată numită – și nu se poate numi – „română” sau „moldovenească”, fiindcă *român*, *românesc* și *moldovean*, *moldovenesc* nu sunt termeni de același rang semantic (*moldovean*, *moldovenesc* se află la nivelul termenilor *muntean*, *oltean*, *bănățean*, *ardelean*, *maramureșean*, pe când *român*, *românesc* e termen general pentru toată limba română istorică și pentru limba română comună și literară); a fost numită cândva, mai ales de străini, „moldavă sau valahă”, ceea ce nu e același lucru. Și, în lingvistică, „moldovenesc”, cu privire la limbă, se aplică numai unui grai (în cadrul dialectului dacoromân) a cărui arie nu coincide cu Moldova (deși cuprinde o mare parte din ea); dar limba „moldovenească”, fiind identică cu limba română, nu poate fi identică cu acest grai și nu trebuie confundată cu el. Pe de altă parte, „moldoveni” nu sunt numai locuitorii băștinași din Republica Moldova, ci și locuitorii Moldovei „mici” din dreapta Prutului, și românii bucovineni; și aceștia nu numesc limba lor comună și literară „moldovenească”, ci „română” sau „românească”. Singurul argument care se prezintă în favoarea denumirii duble e că aceeași limbă se vorbește în două state diferite. Dar nu e un argument valabil. Limba germană nu se numește „austriacă” în Austria și cea engleză nu se numește „australiană” în Australia, „statouniteană” (?) în Statele Unite etc. Pe lângă aceasta, limba română nu se vorbește numai în România și în Republica Moldova, ci și în afara granițelor acestor țări, și ne întrebăm, dacă se admite denumirea dublă, cum ar trebui să se numească limba vorbită de românii din Ucraina, din Ungaria, din Serbia, din Bulgaria?

Pe de altă parte, denumirea dublă duce la aceleași confuzii ca și teoria celor două limbi diferite și poate implica aceleași urmări cât privește identitatea etnică și culturală a vorbitorilor. Într-o statistică ucraineană publicată în Occident ni se spune că în Ucraina, printre alte minorități, locuiesc 140.000 de români și 330.000 de moldoveni. „Românii” sunt cei din nordul Bucovinei, din ținutul Herța și din Rutenia subcarpatică, „moldovenii” – cei din nordul și sudul Basarabiei și din Transnistria ucraineană. Și în regiunea Cernăuți moldovenii din Boian sunt „români”, fiindcă vorbesc „limba română”, iar cei din Noua Suliță sunt „moldoveni”, fiindcă vorbesc „limba moldovenească”, deși vorbesc cu toții exact aceeași limbă. Tot în presa occidentală citim că în Republica Moldova se vorbește o limbă „înrudită” cu limba română. Cât de înrudită e, nu ni se spune. Ca germana cu persana, ca germana cu engleza, sau cam ca germana de la Potsdam cu cea de la Berlin? Și chiar pe mine m-a întreat cu multă mirare, la Moscova, un profesor universitar, cum de mă puteam înțelege cu două studente din Bălți, vorbind ele moldovenește și eu românește; și când i-am spus că e aceeași limbă, m-a privit cu neîncredere și suspiciune; pe el, la școală și la universitate, îl învățaseră altceva.

Absurditățile și aberațiile sovieto-moldoveniste au ajuns foarte departe și au pătruns foarte adânc în ideologia vulgară din multe țări. Nu e bine deci să le mai facem și noi concesii.

* * *

Nu putem încheia altfel decât cu judecata pe care am emis-o pe baza faptelor reale și în cadrul teoretic pe care ni l-am propus: a promova sub orice formă o limbă moldovenească deosebită de limba română este, din punct de vedere strict lingvistic, ori o greșeală naivă, ori o fraudă științifică; din punct de vedere istoric și practic, e o absurditate și o utopie; din punct de vedere politic, e o anulare a identității etnice și culturale a unui popor și deci un act de genocid etnico-cultural.

Câteva cuvinte și cu privire la apelul pe care ne propunem să-l adresăm Parlamentului Republicii Moldova.

S-a întreat, se pare, cineva și la Congresul al V-lea al Filologilor Români dacă noi, filologii și lingviștii care ne ocupăm de limba română în toate

formele ei, deci și de graiul moldovenesc ca atare, avem dreptul să impunem Parlamentului unui stat independent numele pe care trebuie să-l dea limbii acestui stat. Într-adevăr, nu avem dreptul: avem datoria. Nu, se înțelege, să-i „impunem” ceva, ci să-i arătăm care este adevărul științific și istoric și să-l avertizăm cu privire la orice uneltire împotriva acestui adevăr, ca nu cumva să facă o greșeală care ar putea avea urmări extrem de grave. Cine, cu bună știință, nu protestează și permite să se facă o astfel de greșeală, se face și el vinovat, ba chiar mai vinovat decât cine comite greșeala din neștiință. Tocmai dacă respectăm acest Parlament, suntem datori să-l considerăm de bună-credință, doritor de a stabili și a promova adevărul și doritor de a respecta identitatea etnică și culturală a poporului băștinaș și majoritar din republică, cel puțin în măsura în care respectă identitatea etnică și culturală a populațiilor minoritare conlocuitoare; și avem datoria să-l ferim de riscul de a se acoperi de ridicol și de ocară în fața istoriei.

Fragment din comunicarea *Latinitatea orientală*, prezentată la Congresul al V-lea al Filologilor Români, Iași – Chișinău, 6-9 iunie 1994 (*Limba Română este Patria mea*. Studii. Comunicări. Documente, ediția a II-a, selecție și prefață de Alexandru Bantoiș, Chișinău, 2007, p. 26-34)